

Wrocław, dnia 31.01.2023 r.

dr hab. Danuta Borecka-Biernat, prof. nadzw. UW.

Instytut Psychologii

Uniwersytet Wrocławski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Marty Koszałkowskiej

pt. Cechy „Ciemnej Triady” a agresja proaktywna i reaktywna młodych dorosłych w świetle modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji

napisanej pod kierunkiem prof. nadzw. UŁ., dr hab. Grażyny Poraj

Nie ulega wątpliwości, że agresja jest współcześnie zjawiskiem powszechnym, wykraczającym poza granice kulturowe, zakorzenionym w ludzkiej mentalności i wyznaczającym charakter relacji międzyludzkiej. Właściwie nie sposób przeżyć miesiąca, tygodnia, a nawet dnia bez doświadczenia, zaobserwowania bądź usłyszenia o sytuacjach, którym przypisuje się cechę zachowań agresywnych. O ile zjawiska te wpisały się w pejzaż normalności, stając się trwałym, immanentnym komponentem życia codziennego, o tyle cały czas skłaniają do analizy i rodzą potrzebę eksploracyjnego spojrzenia na ten obszar problematyki.

Godny uwagi przykład poszukiwań rozwiązań tak newralgicznego społecznie problemu stanowi praca doktorska Pani mgr Karoliny Marty Koszałkowskiej pt. *Cechy*

„Ciemnej Triady” a agresja proaktywna i reaktywna młodych dorosłych w świetle modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji, która już we wstępie podkreśla, że agresja ujmowana jako indywidualne zachowanie ma wielopłaszczyznowe uwarunkowania. Niewątpliwie poznanie mechanizmów powstania agresji stanowi ważne zadanie badawcze. Recenzowana praca doktorska podejmuje więc temat ważki społecznie, a ciągle badawczo niedostatecznie spenetrowany.

Przedłożona mi do recenzji praca doktorska posiada charakter teoretyczno-empiryczny. Struktura recenzowanej pracy doktorskiej, w ujęciu ogólnym, jest prawidłowa i zawiera wszystkie elementy, które w tego typu pracach są wymagane, tj. wstęp (s.10-11), rozdziały teoretyczne (s.12-64), rozdział metodologiczny (s.65-109), rozdział empiryczny (s.109-151), dyskusja wyników (s.152-168), bibliografia (s.169-215), spis tabel (s.216-219), spis rysunków (s.220-223) i aneks (s.224-231). Praca liczy ogółem 231 stron, co wskazuje na dobre rozplanowanie kolejno prezentowanych kwestii, zarówno w części teoretycznej, jak i metodologii, wyników badań i ich dyskusji.

W części teoretycznej pracy, obejmującej trzy rozdziały, Doktorantka omawia kluczowe dla pracy kwestie, dotyczące zachowań agresywnych oraz ich związku z cechami „Ciemnej Triady” (subklinicznym narcyzmem, psychopatią, makiawelizmem) w odniesieniu do pośredniczącej roli mechanizmów (elementów) modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji u osób we wczesnej dorosłości. W ramach rozdziału 1- *Agresja jako przedmiot badań psychologii*, nawiązując do różnych podejść teoretycznych, Autorka dokonała przeglądu najważniejszych definicji agresji i terminów pokrewnych, wskazuje na istniejący w literaturze podział na paradygmat form i funkcji agresji oraz przedstawia dwa modele teoretyczne agresji (GAM oraz SIP/SEIP). W rozdziale tym w sposób usystematyzowany Doktorantka przedstawia wybrane formy agresji (agresja fizyczna, werbalna i relacyjna) i funkcje agresji (agresja proaktywna i reaktywna). Walorem tej części

pracy jest to, że Autorka w swoich rozważaniach teoretycznych nie ograniczyła się jedynie do przedstawienia klasyfikacji i charakterystyki poszczególnych form i funkcji agresji, ale nawiązując do modeli teoretycznych agresji starała się wyjaśnić mechanizmy leżące u podstaw zróżnicowania przejawów agresji i możliwych przyczyn ich występowania. W sposób szczegółowy przedstawiony został Ogólny Model Agresji /GAM/ oraz Model społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji /SIP/SEIP/.

W rozdziale 2- *Ciemna triada osobowości: narcyzm, psychopatia, makiawelizm*- Pani mgr Karolina Marta Koszałkowska wnikliwie charakteryzuje każdą z cech „Ciemnej Triady”, zwraca uwagę na rozdział form klinicznych (patologicznych) i subklinicznych (niepatologicznych) „ciemnych” cech osobowości, wskazuje na ich współzależność oraz wzmiankuje o kontrowersjach wokół metod konceptualizacji i pomiaru „ciemnych” cech osobowości.

W rozdziale 3- *Cechy ciemnej triady a tendencje i zachowania agresywne*- Doktoranta szczególną uwagę zwraca na rolę cech „Ciemnej Triady” w wyznaczeniu zachowań agresywnych w jego formach i funkcjach, mediowane przez mechanizmy (elementy) z modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji (tendencja do dokonywania wrogich atrybucji, komponent negatywnej emocjonalności, przekonania o słuszności stosowania agresji). Nie sposób nie zgodzić się z Autorką, że unikalne powiązania cech „Ciemnej Triady” z agresją różnią się w zależności od sposobu konceptualizacji oraz operacjonalizacji narcyzmu, psychopatii, makiawelizmu i agresji (str. 63).

Podsumowując część teoretyczną pracy stwierdzam, że jej zawartość treściowa pozostaje w związku z tematem pracy i stanowi dobrą podstawę teoretyczną dla interpretacji wyników badań własnych prezentowanych w części empirycznej. Rozdziały teoretyczne, poza drobnymi błędami literowymi, są napisane w sposób komunikatywny i spójny. Zawartość treściowa rozdziałów jest zgodna z ich tytułami. Z narracji wyłania się Autorka

wykazująca się dobrą znajomością niezwykle bogatej literatury w kontekście podjętego tematu, umiejętnością analizy treści literatury przedmiotu oraz dostrzegająca związki przyczynowo-skutkowe istotne dla realizowanego celu badań własnych.

Kolejny rozdział 4- *Badania własne*- nie budzi zastrzeżeń. Zawiera opis i wyniki badań własnych, które Autorka podzieliła na etap przygotowawczy i właściwy. Na etap przygotowawczy składa się adaptacja dwóch narzędzi:

Kwestionariusza Agresji Relacyjnej (KAR) (Linder i in. 2002), którego właściwości psychometryczne przetestowano na próbie 462 osób w wieku od 18 do 36 lat, uzyskując oczekiwaną strukturę trójczynnиковą (proaktywna agresja relacyjna, reaktywna agresja relacyjna i romantyczna agresja relacyjna) oraz zadawalające współczynniki rzetelności alfa Cronbacha (powyżej 0,64) i trafności diagnostycznej kwestionariusza. Doktorantka zauważa, że warto podjąć w przyszłości badania nad udoskonaleniem polskiej wersji KAR przez zwiększenie liczby twierdzeń i ich analizy eksploracyjnej (str. 77).

Zestawu przetłumaczonych na język polski ośmiu winiet SEIP-Q opracowanych przez Coccaro i wsp. (2009) do pomiaru mechanizmów (elementów) uwzględnionych w modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji (1. przypisywanie innym intencji (atrybucji) wrogich, instrumentalnych, życzliwych; 2. ocena własnej negatywnej reakcji emocjonalnej w przypadku winiet z prowokacją relacyjną i bezpośrednią; 3. sposoby reakcji na prowokację relacyjną i bezpośrednią: reakcja akceptowana społecznie, reakcja bezpośrednio agresywna, reakcja związana ze stosowaniem agresji relacyjnej; 4. ocena reakcji na prowokacje relacyjne i bezpośrednie: wdrożenie reakcji w życie, ocena słuszności reakcji, ocena skuteczności w stosowaniu reakcji, oczekiwania względem reakcji) w populacji osób dorosłych, którego adaptacja przeprowadzona została na próbie 257 osób w wieku od 18 do 36 lat, co pozwoliło potwierdzić zadawalające parametry rzetelności i trafności diagnostycznej tego narzędzia samoopisowego. Warto zauważyć, że w przypadku skal

dotyczących atrybucji instrumentalnych i atrybucji życzliwych oraz ocen reakcji akceptowanych społecznie na prowokacje relacyjne i prowokacje bezpośrednie należy zachować ostrożność w interpretacji wyników, ze względu na ich niższe współczynniki rzetelności alfa Cronbacha (poniżej 0,60) oraz wskaźniki trafności diagnostycznej (w przypadku atrybucji życzliwych i atrybucji instrumentalnych oraz ocen reakcji akceptowanej społecznie (winieta bezpośrednia) odnotowano niewielką liczbę korelacji z większością zastosowanych miar agresji).

Polskie wersje KAR jak i SEIP-Q, które zostały opracowane w sposób poprawny pod względem metodologicznym i posiadają zadawalające walory psychometryczne, pozwoliły Doktorantce zaplanować etap badań właściwych. Etap ten zawiera wszystkie niezbędne elementy, tj. cel badań, pytania i hipotezy badawcze, metody badań, przebieg badań i osoby badane oraz techniki analiz statystycznych i wyniki badań własnych.

W badaniach własnych Doktorantka poszukiwała związków pomiędzy cechami „Ciemnej Triady” a agresją proaktywną oraz reaktywną (zarówno relacyjną, jak i ogólną/jawną) w świetle mechanizmów (elementów) modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji u dorosłych (str.99).

Pytania (4 w tym 1 eksploracyjne) i odpowiadające im hipotezy badawcze (18), wyprowadzone z przeglądu literatury, zostały sformułowane odpowiednio, adekwatnie do problemu pracy. Do podrozdziału 4.3.2 *Pytania badawcze i hipotezy* nasuwa się kilka uwag. Pierwsza z nich dotyczy rozbieżności treści hipotezy H1.1, w której narcyzm wielkościowy będzie ujemnie związany z agresją relacyjną (we wszystkich jej formach) z treścią hipotezy H1.2, w której narcyzm wielkościowy będzie dodatnio związany proaktywną agresją ogólną. Biorąc pod uwagę fakt, że Kwestionariusz Agresji Relacyjnej (KAR) w opracowaniu Morales, Crick (1998) i Murray-Close i in. (2010), zaadaptowany do warunków polskich przez Doktorantkę, mierzy agresję relacyjną w trzech formach: proaktywnej, reaktywnej i

romantycznej (str. 27) należało założyć, że narcyzm wielkościowy będzie dodatnio związany z formą proaktywnej agresji relacyjnej, co znajduje też swoje uzasadnienie cytowanych przez Autorkę w badaniach A.Fossati, S.Borroni, N.Eisenberg, C.Maffei (2010) (s.155).

Druga uwaga dotyczy niesprecyzowania w hipotezie H2.2 związku między narcyzmem wrażliwym a atrybucją instrumentalną.

Trzecia uwaga dotyczy treści pytania badawczego P3, w którym nie wskazuje się na romantyczną agresję relacyjną, a którą wymienia się w treści hipotez od H3.1.1 do H3.1.5, zaś w hipotezach H3.1.1 i H.3.1.4 nie podaje się związku pomiędzy narcyzmem wrażliwym i psychopatią wtórną a proaktywną agresją (zarówno relacyjną, jak i ogólną/jawną). Co istotne w kontekście treści pytania badawczego P3, zasadnym zdaje się być sformułowanie hipotezy, w której zmienne związane z oceną słuszności reakcji agresywnych, oceną własnej skuteczności w stosowaniu tych reakcji, oczekiwaniami wobec reakcji agresywnych oraz prawdopodobieństwem wcielenia tych reakcji w życie będą mediować związek pomiędzy narcyzmem wrażliwym, psychopatią wtórną i makiawelizm a reaktywną agresją (zarówno relacyjną, jak i ogólną/jawną).

W podrozdziale 4.3.3.1 *Procedura i osoby badane* dowiadujemy się, że badania przeprowadzono internetowo, przy jednoczesnej dbałości o zminimalizowanie ewentualnych wad dla tego typu badań oraz o liczbie osób badanych w wieku od 18 do 38 lat (390 osób). To dość liczna próba. Jeśli jednak uwzględnić tak wiele zmiennych badanych przez Autorkę, to liczba nie jest już tak imponująca. Grupa badana została zróżnicowana. Znalazły się tu osoby o wykształceniu podstawowym, średnim i wyższym, studiujące i nie studiujące, mieszkające w dużych i małych miastach oraz na wsi, pozostające krócej i dłużej niż rok w związku romantycznym, a także nie będące w związku romantycznym w momencie badania. Rozumiem, że chodziło o szerszą próbę zróżnicowania badanych osób. To dobry pomysł –

takie zdywersyfikowanie próby badanej. Brak jednak informacji o motywach takiego działania.

Metody badań zostały dobrane odpowiednio do celu pracy i weryfikacji hipotez. Są to:

- Inwentarz Narcystycznej Osobowości (*Narcissistic Personality Inventory* (NPI-13)) w opracowaniu B.Gentile i in. (2013) w polskiej adaptacji M.Żemojtel-Piotrowskiej i in. (2019);
- Skala Narcyzmu Wrażliwego (*Hypersensitive Narcissism Scale* (HSNS)) w opracowaniu H.Hendin i J.Cheek (1997) w polskiej wersji językowej A.Czarnej i in. (2014);
- Skala Samoopisu Psychopatii Levensona (*Levenson Self-Report Psychopathy Scale* (LSRP)) w opracowaniu M.Levenson i in. (1995) w polskiej wersji językowej R.Rozoga i J.Cieciucha (2020);
- Skala makiawelizmu MACH IV w opracowaniu R.Christie i Geis (1970) w polskiej adaptacji K.Pospiszyla (2000);
- Zestaw winiet SEIP-Q autorstwa E.Cocaro i in. (2009; 2017) w polskiej adaptacji K.M.Koszałkowskiej;
- Skala Agresji Reaktywno-Proaktywnej dla Dorosłych (*Reactive-Practive Aggression Scale for Adults* (RPQ-A)) w opracowaniu Brugman i in. (2017), Raine i in. (2006) w polskiej adaptacji Z.Małysza (2020);
- Kwestionariusz Agresji Relacyjnej (KAR) w opracowaniu Morales, Crick (1998) i Murray-Close i in. (2010) w polskiej adaptacji K.M.Koszałkowskiej.

Na uznanie zasługuje podrozdział 4.3.4. *Wyniki* recenzowanej pracy doktorskiej. Struktura tego podrozdziału jest przejrzysta. Tworzy go 5 podrozdziałów, odpowiadających weryfikowanym hipotezom. Dobrze dobrane do rozpatrywanych zmiennych testy statystyczne, takie jak: test t-Studenta, współczynnik korelacji r-Pearsona, metoda

wielokrotnej hierarchicznej regresji liniowej, analiza mediacyjna pozwoliły na przeprowadzenie zróżnicowanej analizy statystycznej wyników badań, a w konsekwencji dostarczyły Autorce wartościowych rezultatów potwierdzających związki pomiędzy cechami „Ciemnej Triady” a agresją proaktywną i reaktywną (zarówno relacyjną jak i ogólną/jawną), biorąc przy tym pod uwagę mechanizmy (elementy) modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji, które wyjaśniają te związki. Materiał empiryczny klarownie został zaprezentowany w tabelach i rysunkach.

Podsumowując rozdział 4 należy uznać za właściwie przedstawiony. Wystarczającą podstawę do takiej oceny stanowią: prawidłowo postawiony cel, odpowiednio, adekwatnie do problemu pracy sformułowane pytania i hipotezy badawcze. Przedstawiono liczny zestaw narzędzi badawczych (ogółem 7). Wartość recenzowanej pracy doktorskiej podnosi Kwestionariusz Agresji Relacyjnej (KAR) i Zestaw winiet SEIP-Q w polskiej adaptacji Doktorantki, które opracowane zostały w sposób staranny i poprawny pod względem metodologicznym, cechujące się zadawalającymi wskaźnikami rzetelności i trafności. Adekwatny jest dobór zaawansowanych testów statystycznej istotności, które pozwoliły potwierdzić udział mechanizmów (elementów) modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji w wyjaśnianiu związków między cechami „Ciemnej Triady” a deklarowanymi rzeczywistymi zachowaniami agresywnymi osób badanych. Reasumując opiniowanie części empirycznej projektu badawczego Pani mgr K.M.Koszałkowskiej, stwierdzam, że został on opracowany rzetelnie i zasługuje na pozytywną ocenę.

Na szczególną uwagę zasługuje rozdział 5- *Dyskusja*, który odpowiednio ustrukturuowano, systematyzując jego treść. Tworzy go 8 podrozdziałów. Wyniki badań, które pozwoliły ustalić istotne zależności pomiędzy cechami „Ciemnej Triady” a zachowaniami agresywnymi w odniesieniu do mechanizmów (elementów) modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji, przedstawiono w sposób nie budzący zastrzeżeń i z pogłębioną

analizą oraz z interpretacją, czerpiąc z założeń dyskutowanego wcześniej Ogólnego modelu agresji (GAM) i Modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji /SIP/SEIP/ oraz opisanych rezultatów badań innych autorów. Mimo wielu zmiennych i zależności między nimi, opisu i interpretacji wyników analiz statystycznych dokonano w sposób usystematyzowany. Okazało się, że związek cech „Ciemnej Triady” z agresją proaktywną i reaktywną (zarówno relacyjną, jak i ogólną/jawną) okazał się mediowany przez skłonność do przypisywania ludziom wrogich intencji (w reakcji na prowokacje bezpośrednie bądź relacyjne), negatywne reakcje emocjonalne (w reakcji na prowokacje bezpośrednie bądź relacyjne) i subiektywnie spostrzegane wyższe prawdopodobieństwo wdrożenia w życie reakcji agresywnej (w reakcji na prowokacje bezpośrednie bądź relacyjne).

Autorka jest świadoma ograniczeń badań własnych. Proponuje dalszy kierunek, który mógłby być cennym uzupełnieniem pracy. Chodzi min. o włączenie do mechanizmów modelu społeczno-emocjonalnego przetwarzania informacji dwóch sposobów przetwarzania informacji społecznych (refleksyjny, bezrefleksyjny), które mogą sprzyjać występowaniu realnych zachowań agresywnych w zależności od ich formy i funkcji.

Za interesujący uznaję podrozdział 5.7 –*Znaczenie uzyskanych wyników oraz możliwe kierunki przyszłych badań*. W odczuciu recenzenta te badania o charakterze psychologicznym znajdują odniesienia do sfery praktyki, zwłaszcza pracy z osobami we wczesnej dorosłości o cechach subklinicznego i klinicznego narcyzmu, psychopatii czy makiawelizmu. Szczególny akcent kładzie Doktorantka na możliwość opracowania i realizacji programów zapobiegania agresji opartych na treningu redukowania wrogości i korygowania sposobów przypisywania intencji i winy innym ludziom oraz na treningu analizy poznawczej oceny słuszności i oczekiwanej skuteczności własnych reakcji agresywnych.

Podsumowując ocenę rozdziału 5 pragnę podkreślić wyrazistość interpretacji wyników badań. Doktorantka posiada umiejętność wnioskowania. Na każdym etapie potrafi odnieść się

do literatury przedmiotu. Na podkreślenie zasługuje imponująca liczba prac cytowanych, obejmująca z ostatnich lat 436 pozycji literatury naukowej autorów zagranicznych i polskich. Stanowi to niewątpliwy atut recenzowanej pracy, dzięki czemu zyskuje ona międzykulturowy charakter. Cenne jest również to, że wyniki badań mają znaczenie dla praktyki społecznej.

Konkluzja

Rozprawa doktorska jest interesująca poznawczo. Oceniam pozytywnie opiniowaną rozprawę we wszystkich jej wymiarach zarówno zamysł teoretyczny, koncepcję metodologiczną, jak i realizację badania empirycznego. W każdej swej części rozprawa została zrealizowana w sposób staranny. Wskazane w tekście uchybienia i drobne wątpliwości nie umniejszają tej oceny. Sposób realizacji projektu badawczego, który jest wartościowy i społecznie pożądanym, dowodzi kompetencji naukowych Doktorantki, wskazuje na dobrą znajomość dotychczasowych badań, umiejętność krytycznej analizy danych, opracowanie polskich wersji narzędzi do badania agresji relacyjnej (KAR) oraz elementów modelu społecznego przetwarzania informacji (SEIP-Q), umiejętność syntetyzowania danych empirycznych i zakreszania obszaru dla praktyki społecznej.

Z przekonaniem stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim zgodnie z art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595, Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365, Dz. U. z 2011 r. Nr 84 poz. 455, z 2014 r. poz. 1198). Wnioskuje zatem o dopuszczenie Pani mgr Karoliny Marty Koszałkowskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim. Ponadto, uwzględniając walory rozprawy wskazane w mojej recenzji, proponuję jej wyróżnienie.

Dariusz Borecki - Biernat